

Na hranici mezi životem a smrtí

U policie, v armádě, ve vězení či v nemocnicích se naplno osvědčuje, co mohou křesťané nabídnout současníkům, aniž by bylo rozhodující, zda jsou či nejsou takzvaně věřící. Zkušenosti kaplanů z těchto míst mohou být inspirací pro všechny, kdo si kladou otázku, jak žít jako křesťan v dnešní společnosti.

Jiří Ignác Laňka, katolický jáhen a vedoucí kanceláře ředitele v Útvaru rychlého nasazení Policie ČR

V zemích Koruny české neměly ani policie, ani četnictvo nikdy v historii své duchovní. V zahraničí je situace odlišná, policejní duchovní služby zde fungují velmi dlouhou dobu, například ve Velké Británii již od r. 1842, na Slovensku patnáct let. U nás je zásadním datem 7. červen 2019, kdy policejní prezident Jan Švejdar podepsal pokyn policejního prezidenta č. 121, kterým se upravuje poskytování duchovních služeb příslušníkům nebo zaměstnancům policie. Byl to průlomový okamžik. Tento pokyn neustanovuje žádnou strukturu, pouze deklaruje přítomnost duchovních v policejním prostoru. V současné době pracujeme s policejním vedením na jeho další možné úpravě, protože ta jedna stránka textu v tuto chvíli už nestačí. Prostě hledáme své místo a tu nejlepší cestu, po které jít. A rád bych tu poděkoval vojenským kaplanům za jejich pomoc v našem hledání.

Ptejme se tedy, proč mají být kaplani u policie? A začnu u základů. Policista se stane policistou podepsáním služebního slibu. Dříve to byla přísaha, teď už je to jenom slib, kdy slíbí na svou čest a svědomí, že nebude váhat ve službě nasadit i svůj život. Tady už nejsou důležité jenom policejní znalosti, dovednosti, taktika služebního zápisu nebo fyzická zdatnost, tady jde o morálku, o etiku. A té se dnes obecně věnuje velmi málo pozornosti a bohužel policejní sbor v tom není výjimkou. Naštěstí či lépe díky Bohu drtivá většina mladých policistů má dobrou výchovu z rodiny a dobrou formaci od starších kolegů, takže k excesům dochází velice zřídka. Policejní prostředí si většinou stále udržuje vojenskou povahu plnou chlapáckých týpků. Poldové – a to bez genderového vymezení, prosím – jsou převážně lidé, kteří stojí pevně nohama na zemi, mají obecně tendenci věřit sami sobě, svým schopnostem a možnostem. Hledí, kde na ně kdo skočí nebo koho mají zatknout, ale zrak nahoru pozvedají málokdy.

Významné je i strukturální rozdělení personálu policejního aparátu. Policejní útvary jsou z logiky věci rozptýleny po celém území republiky. Základní organizační součástí jsou krajská ředitelství, jejichž podřízené složky jsou menší územní odbory a místní oddělení, kde je méně personálu. Současně existují celorepublikové útvary, jako například letecká služba, protidrogová centrála nebo Urna. Významné je i rozdílné nastavení vztahů u různých složek policie. Například u zásahových jednotek je kladen důraz na týmovou práci a záměrně je zde pěstován duch kamarádství a důvěry.

Naopak v různých operativních složkách to tak z logiky věci není, a to vzhledem k charakteru služební činnosti a charakteru klientů – jak informátorů, tak zločinců, zde panuje ovzduší obezřetnosti až nedůvěry. Značná část policistů se setkává se smrtí nebo s těžkými zraněními daleko častěji, než je tomu u jiných profesí. Někteří policisté v podstatě denně bezprostředně vstupují do kontaktu s lidským neštěstím a pracují nejen s realitou smrti, ale i s přeživšími, s oběťmi trestných činů, a to od bagatelní trestné činnosti až po oběti těch nejzávažnějších zločinů. A to často jako první, bezprostředně po samotné události, taková je prostě realita. I když samozřejmě radosti policisté zažívají také.

Jiří Ignác Laňka

Policejním kaplanem v současné situaci může být jen policista, který kaplanskou službu vykonává jako jakousi specializaci, navíc dobrovolně.

Přes temnou stránku své služby zůstávají poldové stále lidmi a prožívají svůj život jako ostatní lidé; „žena jim vyká, s dětmi si pohrají“, jak říká Cimrman. Povaha této služby se pak pochopitelně často promítá i do jejich běžného života. Rozvodovost policistů je nad průměrem společnosti. Po několika letech ve službě rychle nastupuje cynické vnímání skutečnosti. Takové ty drsné chlapské

kecy, co občas člověk může zaslechnout, jsou jakousi nevědomou obranou organismu. Bohužel i obrana s sebou může nést posun ve vnímání hodnot. Velký tlak s sebou nese i psychické problémy, často neléčené. Drsní chlapi samozřejmě žádnou pomoc nepotřebují. Posttraumatický stresový syndrom je sice vzácný, ale občas se přihodí i tady. Například kolega prvosledové hlídky uniformované policie se v přestřelce střelil na vzdálenost pěti metrů s lotrem, který se ho snažil zabít. Dodnes říká, že nechápe, že ho netrefil. Kolega nebyl postřelen, všechno se zdálo v pořádku, ale po necelém roce sám sobě diagnostikoval naprosto učebnicový případ typu Post-traumatic stress disorder (PTSD). Naštěstí to uměl a naštěstí měl tolik rozumu, že navázal kontakt s psychologem, a jak on sám říká, bez něho by „to rozhodně nedal“. Sám by se z toho nevyhrabal. Napínavé filmy z drsného prostředí zase tak moc nelžou. Rozvedený cynický polda, který žije jen svou prací, která ho pomalu stravuje. Ale zatím jsem se zmiňoval jen o negativech, protože je to důležité pro posouzení celkové situace. Kdyby byla totiž jen samá pozitiva, byli bychom v jiném filmu, a za druhé existuje dost způsobů a možností, jak pomoci, když je potřeba.

Jsou tedy u policie potřeba kaplani? V policii už dlouhou dobu působí pomáhající profese. Pro psychickou podporu máme dobré psychology. Máme posttraumatické interventy a máme tzv. peer support. Pro fyzické zdraví máme lékaře. Ale každý člověk má i stránku duchovní. A proto by policisté měli mít k dispozici i kaplany jako další nástroj na podporu lidského rozměru policejní služby, která je skutečně velice těžká.

→ Kaplani jsou tedy u policie pro policii. Policejním kaplanem v současné situaci může být jen policista, který kaplanskou službu vykonává jako jakousi specializaci, navíc dobrovolně, a hlavně bez nároku na honorář. Nic to nestojí. Toto nastavení má své výhody i nevýhody. Policejní duchovní je primárně policistou, tedy musí plnit své služební úkoly. A musí je plnit dobře, aby působil i svým osobním příkladem. To sice omezuje jeho kaplanské aktivity, ale, paradoxně, pokud je jeho povolání zřejmé, tak to naopak přispívá k prohloubení důvěry v jeho osobu, a to jak u kolegů, tak i u nadřízených. Důležité je, že hovoří jazykem svého kmene, rozumí tomu, co se říká v jeho prostředí, je jedním z nich. A když mu kolega řekne, že toho týpka smotal a pijáci ho šoupli do CPZetky, nebude se pít po svahilsko-českém slovníku.

Spiritualita policejních kaplanů nebude dána jen spiritualitou toho kterého kaplana, ale vždy bude podmíněná i prostředím, ve kterém slouží. Ať už to je policie, armáda, hasiči, nemocnice. A nejčastější součástí služby policejního kaplana jsou osobní rozhovory, při kterých je důležité vnímání a očekávání naprosté důvěry. Častým tématem jsou vztahové problémy na pracovišti – co mi ten šéf zase dneska proved’ –, ale přece jen nejčastěji řešíme osobní, hlavně rodinné problémy.

Například na služební misi v Bagdádu přišel asi po měsíci kolegovi e-mail od manželky, že s ním končí, bere děti a odchází. Konec, típnutá komunikace. Měli jsme před sebou ještě dva měsíce, takže jakákoliv akce z jeho strany prostě nebyla možná. Byl z toho dost zoufalý, a to v prostředí, kde denně umíraly desítky lidí a kde každý výjezd z ambasády představoval vždy extrémní nebezpečí. Člověk musel být neustále ostražitý a připravený reagovat na smrtící útok. Jeho rozpoložení nebylo pro tuto situaci vůbec příznivé. S kolegy vlastně tento problém řešit nemohl, není těžké si představit, co by se dozvěděl. Takže přišel, strávili jsme spolu docela dost hodin a nakonec jsme to zvládli. Dal se dohromady. (A už je znovu ženatý.)

Důležitá je i pomoc v těžkých situacích. Mám na mysli zvláště úmrtí, ať už je to úmrtí v rodině nebo úmrtí kolegy na pracovišti. Tady se vlastně dotýkáme toho existenciálního, těch hraničních okamžiků lidského života, a zde může většinou kaplan pomoci. Podpora směřuje nejen k policistům, ale i k jejich kolegům a rodinným příslušníkům a spočívá nejen v rozhovoru a útěše, ale i v pomoci s organizováním pohřbu, případně v promluvě k pozůstalým. To jsou chvíle, kdy je kaplan opravdu důležitý. Mohu uvést jeden případ. Policista z jednoho republikového útvaru si vzal život. Jeho rodina to nesla opravdu těžce stejně jako jeho kolegové. Jeho čin byl naprosto nepochopitelný. Dokonce se vyšetřovalo, jestli tam nebylo cizí zavinění. A s tím vyšetřováním pomáhali i jeho kolegové, protože si to brali velice osobně. Cizí zavinění bylo vyloučeno, byla to sebevražda. S rodinou byla po celou dobu v kontaktu psycholožka z toho útvaru, udělala neuvěřitelný kus práce, ale pak se dostala do bodu, za který už neuměla jít. Maminka toho policisty byla silně věřící a s opravdovou hrůzou řešila otázku, jestli její syn nepříjde do pekla, když spáchal sebevraždu. Naštěstí mi kolegové zavolali, absolvoval jsem s maminkou několik rozhovorů, až se mi ji podařilo uklidnit. A měl jsem i možnost pomoci s organizováním pohřbu včetně promluvy. Maminka je dodnes s kolegy v kontaktu, nezapomínají ani na ni, ani na jejího syna, už se stala součástí jejich „širšího týmu“. Ergo, kaplani v policii nejsou jen pro policii. Jsou zde skutečně pro všechny, kteří o jejich službu požádají.

Otto Broch, hlavní kaplan Vězeňské služby České republiky

Co se týče vězeňské duchovní služby, její historie začíná na počátku devadesátých let, kdy kaplani velice spontánně, až živelně začali navštěvovat lidi ve výkonu trestu, případně i během vazby. Z tohoto spontánního hnutí postupem doby vykristalizovalo Společenství dobrovolných duchovních, kteří docházeli do různých věznic a v roce 1994 se institucionalizovali v zapsaném spolku dnes zvaném Vězeňská duchovenská péče. Působí v něm zástupci třinácti křesťanských církví, členů je v současné době zhruba sto a z nich je zhruba polovina velice aktivní a ostatní působí spíš příležitostně nebo jde o emeritní kaplany.

Postupem doby, jak si samotný vězeňský systém zvykal na práci duchovních – a začátky byly z obou stran předpojaté, až nedůvěřivé –, si duchovní získali důvěru. V roce 1998 se pak podařilo vyčlenit osm nebo deset těchto dobrovol-

ných duchovních, kteří získali pracovní úvazek jako regulérní kaplani vězeňské služby. To je významný milník. Od tohoto okamžiku kaplanská služba mohla skutečně působit systematicky, kontinuálně a získali jsme stejná práva a samozřejmě i povinnosti jako ostatní zaměstnanci. Ten bonus byl především v tom, že jsme měli přístup k vězňům osobám bez překážek a komplikací.

Na přelomu loňského a letošního roku došlo k dalšímu významnému posunu: kaplani se stali součástí týmu odborných zaměstnanců, kde působí také psychologové, sociální pracovníci a pedagogové. Stali jsme se součástí týmu pomáhajících profesí, tedy těch, kdo pracují s vězňami. Od nás se především očekává, že budeme blízko těm, kteří se snaží zklidnit osobní situaci, společné fungování na odděleních, že budeme podporovat lidi, kteří hledají nějakou oporu a pomoc, a to duchovně i lidsky. V současné době působí v 35 vězeňských zařízeních 53 kaplanů z 11 církví na různě velký pracovní úvazek. Za sebe mohu říct, že duchovní služba je stabilizovaná, získala důvěru, počítá se s ní v celém systému, a především přináší užitek těm, kterým se jí dostává, kteří od ní očekávají pomoc.

V čem je obecně role kaplana důležitá? Začal bych zkušeností, kterou mi vyprávěl kamarád, který onemocněl covidem. Měl těžký průběh, delší dobu ležel na dýchacích přístrojích a lékaři mu dávali jen dvacetiprocentní naději na přežití. Prožíval to velice obtížně. V té situaci bezmoci, nejistoty a strachu za ním přišel kněz, nemocniční kaplan. Pacient přijal svátost smíření, eucharistii a potom si ten kaplan sedl k němu na postel, vzal ho za ruku a modlil se s ním. A tento okamžik se pro něho stal tím nejzásadnějším v celé té zdravotní krizi. Když to zpětně reflektoval, zmiňoval se o tom, že ani nevnímám, co ten kněz říká a co se dělo, ale silně prožíval, že ho někdo drží za ruku a že se za něho modlí.

Kaplanská služba probíhá nebo minimálně začíná primárně tímto způsobem. Kaplan se přiblíží člověku, k němuž přichází, třeba v modlitbě nebo v mlčení a v určité sounáležitosti, soucítění s ním nese ten okamžik, kterým prochází, tu tíhu, kterou druhý nese. Alespoň u nás, vězeňských kaplanů, vnímáme toto lidské soucítění, tuto empatii jako východisko pro naši službu. Určitým způsobem je specifické, že i když jsme z různých církví, s různými tradicemi a náboženskými kontexty, tak těch čistě církevních aktů nebo skutků, které bychom chtěli předávat, je minimum. Většina naší práce

Otto Broch

Ani nevnímám, co ten kněz říká a co se dělo, ale silně prožíval, že ho někdo drží za ruku a že se za něho modlí.

spočívá v individuálních a částečně i skupinových rozhovorech. Sdílení, naslouchání, promýšlení a samozřejmě modlitba. K tomu přistupují různé řízené programy, jako je např. biblická hodina, katecheze, spirituální duchovní záležitosti, ale bez toho lidského soucítění by žádná kaplanská služba nebyla věrohodná. A neměla by ani duchovní přesah, ani dosah k příslušnému člověku.

Z jakých principů kaplanská služba vychází? Chtěl bych říct, že primárním východiskem kaplanské služby je to, že si nevybírá. Nevytváří nějaké skupinky podle osobních nebo náboženských a církevních preferencí. Kaplan je přítomen naprosto pro každého. Dokonce i pro toho, kdo jeho službu odmítá, kdo se k němu otáčí zády. Kaplan by totiž měl vidět celé prostředí nejen z hlediska jakési realizace pastoračních procesů, ale měl by vidět člověka, který je nějakým způsobem v jeho blízkosti a potřebuje prostě jeho pozdrav, úsměv, otázku, modlitbu.

Dalším takovým východiskem kaplanské služby je to, že nedělá rozdíly mezi církvemi a náboženskými skupinami. Vážím si toho, že ve vězeňské službě působí duchovní ekumenicky. Nejde jen o to, že se domlouváme, ale že se především respektujeme, a řekl bych, že se máme rádi. Společenství kaplanů se během let proměňovalo. Lidé přicházeli a odcházeli, avšak vědomí, že patříme jedinému Kristu a že jsme posláni k člověku v jeho nouzi, zůstává. A skutečnost, že každý máme různé cesty, třeba církevní, ale i osobní, je velikým obohacením. Ostatně kdybychom chtěli žít jen ve vlastních představách, v těch dispozicích, které máme, a považovali bychom je za ty jediné správné, tak bychom za prvé naplňovali jenom své cíle a ambice a za druhé bychom od sebe oddělovali ty, kterým máme nebo můžeme pomáhat a kteří to od nás očekávají.

Klíčem k člověku, ke kterému se chceme přiblížit, je, aby neměl pocit, že se k němu nějak skláníme, možná blahosklonně, možná paternalisticky, ale že stojíme na stejné úrovni. Že si uvědomujeme, že jeho konkrétní situace je i situací naší, a to i ve vězení. To, že on je tím vězněným, je proces, který ovlivnilo mnoho okolností, za něž možná nemohl. On je svým způsobem obětí něčeho nebo někoho, kdo tu cestu tak nastavil nebo překazil či zdeformoval. A jakou zásluhu máme my, že my jsme nebyli takto ovlivněni, takto zdeformováni? To je premisa, z které je třeba vycházet, když přistupujeme k druhému. Když bude vnímat, že ho bereme vážně, s respektem, že slyšíme, co říká, že se nad tím zamýšlíme a že na to reagujeme a snažíme se ho podpořit nebo povzbudit i napomenout, tak potom bude slyšet i on nás. Pak vzniká jakýsi vztah, interakce, na které se dá stavět a z níž je možné i dál vycházet.

Asi neřeknu nic nového, když vyslovím to, že kaplan skutečně musí být zakotven v Bohu. Jestliže dělá svoji službu pouze z nějakých humánních důvodů nebo pouze z lidských dispozic, tak se dostane na své limity. Možná ho budou druzí plácát po zádech a budou mu říkat: ano, děláš to dobře. Ale co je míra hodnoty, kritérium úspěšnosti této práce? My, vězeňští kaplani, ji nevidíme, mnozí lidé se vracejí a zdánlivě naše působení nemá žádnou konkrétní odezvu, posun. Ale kritériem úspěšnosti je to, že člověk ví, že se snaží naplňovat to, k čemu ho posílá Bůh. A s Bohem je potřeba vytvořit vztah a to je záležitost osobní víry a modlitby. A když říkám osobní víry, platí – je to v Písmu –, že tvá víra tě uzdravila. A také platí, že naše víra uzdravuje ty druhé. Naše víra má být živá a my nemáme

očekávat, že se život druhého změní, teprve až on uvěří. Tento proces je vztahem jakési vnitřní lásky, kterou prožívá člověk otevřený Bohu a kterou může tímto vztahem předávat dál.

Kdybych měl srovnat nemocniční, vojenskou a vězeňskou kaplanskou službu, asi nejpozitivněji je vnímána ta nemocniční. Každý, kdo se ocitne v nemocnici nebo v nemocnici někoho má, hledá všechny dostupné prostředky, nejen ty medicínské, ale i duchovní. Příměrem

pro tuto službu je podobenství o milosrdném Samaritánovi. Myslím, že to nejvíc vystihuje podstatu té nemocniční duchovní služby. A je dobré si uvědomit, že milosrdný Samaritán nepřišel, aby zraněnému kázal Boží slovo, ale přišel, aby ho uzdravil. On mu nalil do ran olej lásky, empatie, obvázal ho milosrdenstvím, kterému sám rozuměl nebo ho zakoušel. A teprve potom ho umístil do hostince, kde se najedl a napil. A my bychom často chtěli, aby ti, ke kterým přicházíme, nejdříve jedli a pili třeba z té církevní náboženské nabídky, a za-

pomíná se na to lidství. Na to opravdu nejzákladnější. Nemocniční kaplani přicházejí k lidem, kteří mají zraněné tělo, jsou nemocní.

Vojenští kaplani zase přicházejí k lidem, kteří jsou zatíženi nebo zraněni emocionálně, psychicky. To znamená, že prožívají nějakou velkou vnitřní tenzi. Biblickým příměrem k tomu může být obraz učedníků na rozbourěném Genezaretském jezeře. Ve větru a vlnách křičeli hrůzou a Ježíš k nim přichází a říká: pokoj vám, nebojte se, já jsem tu. To je služba vojenských kaplanů: poskytnout podporu, integrovat člověka, který je zasažen stresovým prostředím.

U vězeňských kaplanů je služba úplně jiná v tom, že my pracujeme s lidmi nejen měsíce a roky, ale někdy celá desetiletí – se stejnými lidmi. Je to práce kontinuální, dlouhodobá a na mnoha rovinách hluboce provázaná. A biblické slovo, které nejvíc vystihuje tuto duchovní službu, je Pavlovo slovo v Listu Tesalonickým: „Klademe vám na srdce bratři: kárejte neukázněné, těšte malomyslné, ujímejte se slabých a se všemi mějte trpělivost.“ Když jsem si ta slova četl a promýšlel je, viděl jsem, jak korespondují se skutky duchovního milosrdenství. Když budeme v tomto duchu přicházet k bližním, tak se nemusíme servilně podbízet ani se úzce vymezovat, stačí být pravdivý, spravedlivý. Stačí mít rád.

Z jakých dispozic obecně vychází duchovní služba? Nabízí se motiv obrazu na stropě Sixtinské kaple. Tam je vyjádřen nádherný vztah člověka s Bohem. Člověk, který je v nějaké nouzi, v tíživé situaci a po celá staletí, po celá tisíciletí hledal také oporu u Boha. Natahoval tu ruku k něčemu třeba neznámému nebo tušenému, touženému, ale on vnitřně věděl, že je to Bůh. Pomoc a podpora v každé situaci, v každé nouzi, i když neexistovala ani kategoriální pastorační, ani pojmenování a vymezování těch různých prostor. My žijeme v situaci, kdy člověk natahuje ruku, kdy hledá oporu a kdy se snaží něčeho chytit, ale Boha už nevidí. Často přicházíme k lidem, kteří nemají ani zkušenost, ani nějaké vnímání, poznání a chápání Boha. Kdybychom přišli a začali vykládat svá chápání, svá východiska, svá směřování a cíle ve vztahu své víry, svého náboženství, toho, jak je kaplanská služba také chápána, lidé by nám nerozuměli. Pořád by sahal tou rukou do prázdna, protože by se nikdo nedotýkal jejich ran. Neměli by prožitek toho, že je někdo drží za ruku.

Jsmo v situaci, kdy stojíme přesně na tom místě, kde dříve stával Bůh. Lidé nevidí Boha, ale vidí nás. Je to veliká zodpovědnost: oni →

Otto Broch

Z jakých predispozic obecně vychází duchovní služba? Nabízí se motiv obrazu na stropě Sixtinské kaple. Tam je vyjádřen nádherný vztah člověka s Bohem.

→ se setkávají s Bohem skrze nás, chápou ho tak, jak my Boha reprezentujeme. Jak dokážeme svým způsobem života na něho poukázat. Všichni dobře víme, že jenom slova nestačí. Jenom vyznání víry ve smyslu formulací není dostatečné. Je potřeba svědectví, činy, skutky. Každý člověk zareaguje na skutek milosrdenství, pochopení, empatie. Víme, že se v tomhle opakují, ale je potřeba, abychom si uvědomovali, že těžiště služby je v lidské sounáležitosti. Pro tuto službu, kterou konáme, není Bůh důležitější než člověk. A stejně jako oni vidí nás nebo jak chápou nás, chápou a vidí Boha. Stejně tak i my, jak rozumíme, chápeme a přijímáme konkrétního člověka, tak přijímáme Boha.

Na závěr bych si dovil říct, že naše služba má i druhý rozměr: nejsme to jenom my, kdo dáváme, ale jsme to i my, kdo přijímáme a dostáváme. Takovým symbolem je jeden obraz, který vyfotil Jindřich Štreit ve vězení. Ten vězněný, ten nemocný, ten ztrápený na snímku je zdrojem požehnání pro nás. A tak nám přeji, abychom to dokázali nejen pochopit, ale také přijímat a žít z toho. A vycházet z toho jak ve vztahu k Bohu, tak především k člověku.

Jaroslav Knichal, katolický kněz a hlavní kaplan Armády České republiky

Duchovní služba v armádě má bohatou historii. Po roce 1950, kdy byla její činnost ukončena, byla znovu obnovena v roce 1998 na základě tří důležitých dokumentů, a to: smlouvy mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu obrany, pak dohody o spolupráci mezi ministerstvem obrany, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí, a tak jak už to v armádě musí vždycky být, byl na závěr vydán rozkaz ministra obrany o zřízení duchovní služby v resortu obrany. K dnešnímu dni máme 35 „tabulkových míst“, fakticky máme 34 vojenských kaplanů z 11 křesťanských církví. Fungujeme na ekumenickém principu.

Práce vojenských kaplanů tedy vychází už z těchto základních dokumentů, ve kterých je napsáno následující: na podporu všestranného rozvoje lidských hodnot a pro zlepšení života vojáků v činné službě a občanských zaměstnanců vojenské správy a k naplnění svobody náboženského vyznání zaručené Listinou základních práv a svobod v rámci působnosti resortu obrany a podle dohody o duchovní službě v resortu ministerstva obrany je zřízena duchovní služba. Všichni lidé, které za účelem společného úsilí o bezpečnost ČR sdružuje resort obrany, jsou lidské bytosti v plné míře obdařené vůlí, schopností samostatně hledat, nacházet, pořádat svůj individuální prostor k veškerým skutečnostem, danostem, situacím. Schopností i potřebou je individuálně i společně prožívat. A jak už tady zaznělo, toto prožívání probíhá především v emocionálních, duchovních, eticky morálních a sociálních obzorech lidské osobnosti. Je nevyhnutelné, nevyhnutelné a ve své podstatě nepotlačitelné. A zvláště vojenská služba, služba v armádě, přivádí člověka do duchovní či eticky komplikovaných, často mezních situací. Existence resortní duchovní služby je zárukou a oporou komplexního fungování resortu. Adekvátním způsobem a se zřetelem ke všem specifickým okolnostem této služby a ke zvláštním nárokům kladeným na vojáka vytváří prostor jak pro jedince, tak pro kolektiv, ke svobodnému hledání, nacházení, rozvíjení vlastní identity, k sebereflexi, vyjádření nebo sdílení osobní situace a jejího prožívání. Pro to všechno je v resortu obrany zřízena duchovní služba.

Na jedné straně je služba vojenského kaplana založena na poskytování asistence člověka člověku, na nezištné vnímavosti k radostem i těžkostem, které pramení z osobního i služebního života, a na straně druhé služba vojenského kaplana spočívá v podpoře rozvoje duchovního a etického potenciálu, který existuje uvnitř kolektivu a vojenských jednotek. Ať už doma nebo v zahraničních misích. Ke všem příslušníkům resortu obrany, občanským zaměstnancům i rodinným příslušníkům směřuje prostřednictvím vojenských kaplanů univerzálně pojatá nabídka duchovní služby. Tuto službu si může vyžádat každý příslušník resortu i jeho rodinný příslušník a může ji také odmítnout.

Motivací pro tuto službu je víra v pravdivost základních slov evangelia: cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili. A tady si dovolím slovy prvního hlavního kaplana armády Tomáše Holuba zdůraznit takzvanou službu přítomnosti: v duchovní službě v armádě se nejedná o misijní hlásání víry, kaplan nikdy nemluví o věcech víry první, nejedná se o jakési moralizování a napomínání. Základem pro kaplana je úcta ke svobodě každého jednotlivce. Jde především o službu naslouchání, o službu spoluprožívání pracovních i osobních radostí a těžkostí v úctě k osobnímu tajemství každého, kdo se kaplanovi svěří.

Ve zkratce používáme my, vojenští kaplani, toto heslo: radosti a starosti vojáka jsou radosti a starosti vojenského kaplana. Základní služba vojenského kaplana, služba přítomnosti, je zásadní a časově nejvýznamnější rolí kaplana. Když se podíváte do historie vojenské služby a budete si pročítat vzpomínky mnohých vojenských kaplanů v době první světové války, zjistíte, že dnešní pojetí kopíruje to, co vojenští kaplani dělali za první světové války a v následujících letech.

V těch vzpomínkách najdete, že za první světové války se vojenští duchovní snažili před domácím obyvatelstvem utajit svou identitu duchovních. Místní obyvatelé totiž často ve velkém počtu žádali duchovní nejen o svátostný úkon, ale také o pomoc při řešení různých křivd a konfliktů, které vznikly válečnými událostmi. Kaplan jako vojenská osoba však musel být v první řadě k dispozici vojákům. Duchovní často působili u útvaru více měsíců, dokonce i roků a jejich osoba se stala nedílnou součástí dané jednotky. Jeden kaplan, který po letech opouštěl svůj pluk, vyjádřil své myšlenky následujícími slovy: „Nepřetržitě 32 měsíců stojím na frontě se svým plukem, se kterým jsem sdílel osud chmurných i vítězných dnů. Tak mi přišlo strašně těžké odloučit se od svých mužů.“ Kaplani doprovázeli vojsko a kráčeli s nimi stejným terénem s tou výjimkou, že nebyli ozbrojeni. Jinak s vojáky snášeli útrapy a strasti. Morální vliv na vojáky a získání si jejich důvěry totiž byly možné pouze za cenu mnohých návštěv přímo v zákopech. Stejně tak to prožíváme i my, současní vojenští kaplani.

Vybavuji si z vlastní zkušenosti moment, kdy se například během mise v Afghánistánu voják dozvěděl, že mu zemřel tatínek nebo maminka, a bylo velmi obtížné, aby se vrátil ke svým blízkým domů. To byly chvíle, kdy velitelé využili služby vojenských kaplanů k tomu, aby kaplan 24 hodin toho vojáka doprovázel. Vojáci na misi mají u sebe neustále střelné zbraně, a tak velitel netušil, co všechno se může v hlavě dotyčného vojáka odehrávat. Stalo se mi, že mne pak velitel oslovil: „Co myslíš, kaplane, bude potřeba toho vojáka repatriovat, dostat zpět do ČR, protože po úmrtí svých nejbližších nezvládne situaci?“ A najednou si člověk uvědomí, na jakých miskách vah je postavena naše služba. Rozhodujete o velmi silném osobním služebním postoji toho vojáka. Když se vrátí zpět domů, už si nebude

moci finančně polepšit, a v okamžiku, kdy ho pošlete domů, bude mezi ostatními vypadat, že něco nezvládl, selhal. Je důležité, aby byl kaplan často ve spojení s Bohem v modlitbě za sebe i za toho vojáka. Aby situaci správně vyhodnotil.

Další podobou služby přítomnosti v krajní situaci je to, když je třeba oznámit rodině úmrtí vojáka v zahraniční operaci. Kaplan je spolu s velitelem první, kdo nejbližším oznamují tuto smutnou událost. My duchovní jsme s těmito situacemi konfrontováni běžně, ale když do sboru nebo na faru přicházejí lidé, když se domlouvají na pohřbu svých nejbližších, tak už tu smutnou zprávu slyšeli a mají ji nějak zpracovanou. Ale vojenský kaplan – a stejně tak to bude i u policejních kaplanů – je ten první, který stojí v konfrontaci s takovou informací. V armádě takovou událost vždy oznamuje jako první velitel a kaplan je přítomen, aby svou přítomností podpořil velitele a posléze podpořil svou přítomností rodinu pozůstalých.

Jeden z kaplanů službu přítomnosti charakterizoval slovy: „Bud' přicházím já, nebo přicházejí oni. Když přicházím já, tak nabízím sebe, nabízím naději, nabízím třeba pozitivní vnímání světa. Nabízím prostor, nabízím čas, nabízím oporu. Nabízím možnost otevřít věci, které člověka třeba tíží a jsou pro něho náročné. A obráceně, když takový člověk přichází, má možnost si o toto všechno říci nebo si po tom sáhnout. A já ho pustím tam, kde se cítím bezpečně, kde se cítím také kvalifikovaně. Protože s věcmi, se kterými přicházejí vojáci, si sám někdy nevím rady a je důležité umět si přiznat, že neznám odpověď, že neumím pomoci. Že v tuto chvíli jsem tady jako ten, kdo naslouchá a kdo je ochoten člověku pomoci na jeho cestě, ale kdo to nevyřeší a nedá odpověď. Ale společně tu cestu můžeme hledat. Pocit, že všechno zvládnou, všechno umím, všechno vyřeším, se vším si poradím, je pro kaplana nebezpečný.“

Služba přítomnosti je jedním z prostředků, kterými kaplani spolupracují s Bohem na dokončení stvoření. Je to proces, ve kterém kaplani pomáhají osobnímu uvědomění, růstu a porozumění druhé osobě. Služba přítomnosti je flexibilní a kreativní. Pracujeme s dynamickou, různorodou skupinou lidí a jejich rodinami, s vojáky různých denominací, ale i s lidmi, kteří nemají pocit víry. Služba přítomnosti není omezena na kapli, kostel, sakrální prostředí, ale jdeme všude tam, kde jsou vojáci, jdeme vedle nich a poskytujeme jim duchovní a emocionální sílu, kterou potřebují. Ale vedle toho jsem si položil ještě jinou otázku ve vztahu ke službě přítomnosti. Má služba přítomnosti své hranice? V zahraničních operacích v poslední době bývá nejčastěji vytváření jednotek rychlé reakce. To jsou menší skupiny, spoléhající na rychlé vysazení, splnění úkolu a návrat. Měl by být i vojenský kaplan součástí takové jednotky? Vždyť v těch momentech voják prožívá jednu z nejtěžších chvil své služební činnosti, plnění úkolu. Chodí tzv. ven z uzavřené základny plnit operační úkoly. Měl by v takové situaci vojenský kaplan poskytovat duchovní náboženskou podporu? Pokud ano, jaká budou pravidla? Vždy existuje obava, aby byl kaplan ve správný čas na správném místě a dělal správnou věc.

Služba přítomnosti jako prostředek naděje. Kaplan je fyzicky i emočně mezi vojáky. Snaží se přinést pocit pokoje, eticko-morální stabilitu, duchovní perspektivu. Existuje zde jedno nebezpečí.

Přítomnost jako výchozí bod služby zní neškodně, dokud neuvažujeme o jeho povaze. Tady je důraz kladen přímo na kaplana jako prostředníka. Zde číhá již zmíněné nebezpečí pohledu na sebe sama ve smyslu: všechno znám, všechno vím, všechno umím, se vším si dokážu poradit. Existuje i reálná hrozba nesprávného použití toho konceptu služby přítomnosti. Kaplan může příliš snadno předpokládat, že pouhé „být zde“ je dostačující. Bytí v přítomnosti by však mělo zahrnovat celého člověka, být tu pro druhého emocionálně,

fyzicky, ale i duchovně. Přítomnost jako opravdová naděje. Přítomnost jako Boží blízkost. Kaplan ve spolupráci s Boží přítomností vnáší pokoj do chaosu. Vítězství nad zoufalstvím, útěchu ve ztrátě. Kaplani praktikují tuto přítomnost modlitbou, různými obřady, žehnáním jednotce, žehnáním praporu. Zažil jsem na zahraniční misi v Afghánistánu, že když jednotlivé malé americké jednotky přejížděly z jedné základny na druhou, navštívily při odjezdu ze základny vždy kaplana a požádali o po-

žehnání na cestu. Nikdy totiž netušili, co se cestou z jedné základny na druhou odehraje.

Vojenští kaplani si budují přátelství s vojáky v jednotce. Získávají si důvěru, aby byli kvalitně připraveni jim sloužit v době potřeby, sloužit mnoha různými způsoby. Pro někoho to bude pastorační poradenství, návštěvy nemocnice, péče o rodinu vojáka, krizová intervence, humanitární podpora, kaplan vysluhující svátosti, různé obřady, rituály... Pokud bychom hledali biblicko-teologickou podporu, tak bych se opřel o Lukášovo evangelium, kde se v kapitole 24 mluví o emauzských učednících. Lukášovo evangelium zaznamenává Ježíšovu službu přítomnosti. Stejně tak na tom byli a jsou vojenští kaplani, kteří jsou povoláni být s vojáky. Jít po boku těch, kteří prožívají bolest, utrpení a žal. A důležitý moment je u kaplana v tom, aby spojil energii své vlastní osobnosti, charakteru a ochotu srdce. Pokud chce být kaplan v rámci své jednotky týmovým hráčem, pak je nutná celostní přítomnost, fyzická, emoční i duchovní. (Opakem je pak postoj kaplana v situaci, kdy sedí v kanceláři, pije kávu či čaj a čeká až vojáci přijdou.)

Sílu služby přítomnosti je obětavost. Ačkoliv je atribut zřejmý, je důležité ho zmínit. Kaplan v armádě není pro to, aby vyplnil tabulkové místo či naplnil vlastní potřeby, ale aby sloužil druhým. A tady mi dovoľte připomenout velký vzor vojenských kaplanů Emila Kapauna. Když Barack Obama uděloval medaili cti „im memoriam“, řekl: „Vojáci, kteří byli Kapaunovi nablízku, ho nazývali světcem. Viděli v něm dar od Boha. My tu dnes oceňujeme jeho odvahu. Tento americký voják, vojenský kaplan nikdy nevystřelil ze zbraně, a přece zacházel s nejsilnější zbraní ze všech. Miloval své bratry natolik, že byl ochoten zemřít, aby oni mohli žít.“

Pavel Ruml, předseda Asociace nemocničních kaplanů

V jedné naší evangelické písni se zpívá: stíny smrti nás tu tíží, duch však vesel k světlu vzhlíží. Takže já se budu snažit přes stíny smrti koukat zvesela k nebesům. Pracuji ve Vojenské nemocnici a stejně jako nad ní, tak nad mnoha dalšími oblastmi lidské činnosti a našeho působení se neustále vznáší tento stín.

Jaroslav Knichal

V armádě jde především o službu naslouchání, o službu spoluprožívání pracovních i osobních radostí a těžkostí v úctě k osobnímu tajemství každého, kdo se kaplanovi svěří.

→ Jako mladého faráře mě volala čerstvá vdova po celoživotním šťastném manželství a říkala mi do telefonu: taťulka odešel domů. A já jsem z toho byl trochu nespůj. Říci, když někdo zemře, šel domů, pochází z pietistické tradice kolem Orlických hor kombinované s tradicí církve bratrské. Vdova mne pak požádala, abych s ní šel domů vybrat taťulkovi do rakve trenýrky...

Jde se domů, když se setkáváme s posledními hodinami nebo minutami druhého, anebo se setkáváme s nepřítelem posledním, Božím i lidským, který ruší lidské vztahy a ruší vztahy jako takové? Dříve, než budeme moci začít efektivně sloužit umírajícím, musíme přijmout smysl svého vlastního umírání. Pokud my sami nejsme smířeni se smrtí, můžeme se nevědomě vyhýbat smysluplnému vztahu s umírajícím.

Ti, kdo musí přijmout smysl svého umírání jako první, jsou tedy kaplani, ale ještě dříve snad ti, kteří se se smrtí setkávají každý den, a to jsou tedy naši klienti. Já smekám klobouk před vojáky, před hasiči, před pracovníky ve vězení a ve zdravotnictví. Co nás nakonec čeká? Nebojím se setkání se smrtí? Dovolím si citát z žalmu 71. Ten reflektuje to lepší umírání, to znamená, když se dožiju vysokého věku. Ten 71. žalm je plný podobných slov jako: kéž nikdy nejsem zahanben, vysvobod, Bože, vysvobod mě v den stáří, když mně ubývá síl..., a podobně.

„Existenciální otázky se ozývají v každém lidském bytí ve chvíli, kdy se ocitne blízko smrti.“ To je citát, který jsem dostal od jedné sestry, která nám kdysi dávno přednášela tíže svého pracovního světa. Rád bych s vámi sdílel svoji osobní zkušenost, jak jsem se setkával s realitou smrti a s vlastní konečností. Jak si dodávám odvahu nebo tu drzost jít mezi umírající a mezi nemocniční postele.

Jako čtyřletý jsem bruslil na rodné Vysočině. Shodou okolností mě kousl pes. Následoval transport do jihlavské nemocnice a tam na pohotovosti se nade mnou zjevil dvoumetrový pan doktor. Fousatý chlap jako hora. Vedle stála moje máma a on ji nahlas povídá: „Jestli nezjistíme, jestli ten pes neměl vzteklinu, tak musíme dovést sérum z Bratislavy. A to bychom museli vézt helikoptérou, ale protože je zima, tak na Vysočině helikoptéra nevzlétne. Chlapec bude muset zemřít.“ Pamatuju si, jak mi tam skákala noha strachem, protože se mluvilo o mně a nade mnou brečela moje máma. Chlapec nezemřel. Pes byl zdravý a já jsem se smířil s tím, že jsem smrtelný tvor, a že tedy mohu pracovat s těmi, kteří umírají.

Další lekci jsem dostal letos v květnu. Tisíckrát na všech možných nemocničních setkáních jsem přednášel teorii, co se děje ve chvílích, kdy se pacient dozví, že mu hrozí smrt, nebo když se setkává s neúprosnou diagnózou, a objevují se existenciální otázky. V květnu tohoto roku jsem byl na rentgenu plic. Výsledek jsme si s manželkou mohli přečíst sami, protože můžeme do dokumentace, a tam bylo napsáno, že mám tumor plic, četné rozsevy a – jak to posléze uzavřela paní doktorka – zbývá mi několik měsíců života. Dozvěděl jsem se to v kanceláři u své ženy a reagoval jsem absolutně jednoduše. Vlastně jsem s tím počítal, protože celé roky kašlu, budeš mladá vdova, budeš mít ještě čas... Těžší už bylo říct to dětem a všem lidem, s kterými jsme něco plánovali. Měli ke mně blízko a ta zpráva se jim neposlouchala úplně dobře.

V té době jsme se stěhovali z fary, končil jsem svoje čtyřicetileté farářské působení. Všechno, těch sto banánovek, které s sebou celý

život vleču, se najednou muselo uklidit a uklidit definitivně. V tu chvíli jsem si oddechl. Dožil jsem se toho, moje děti to nebudou muset po mně uklízet, uklidím si to sám. A to poslední bylo, že je mi 65 let, já mám úplně krásný život, takže na co si ztěžovat.

Během měsíce, co jsem žil pod tím stínem, pod tou hrozbou, jsem vlastně neprožil žádný velký emoční záchvěv. Proč to s vámi sdílím? Nejsou to slova hrdiny, druhý den jsem se podělal, ale pak už to bylo úplně v klidu. Když jsem potom reflektoval, čím to vlastně bylo, jak jsem ten měsíc mohl takhle přežít, uvědomil jsem si, že to, co mi pomohlo, byl naprosto plný kalendář. Normálně jsem končil službu a měl jsem naslibovanou účast na tři čtvrtě roku dopředu. Druhý důvod byla skutečně víra. V tu chvíli jsem věděl, že jdu domů. Dva dny předem mi nevědomky pomohla jedna naše pacientka na paliativním oddělení, praktikující věřící křesťanka, která mi řekla: „Pane faráři, já jsem si nedovedla představit, že to umírání je tak těžké.“ A já na to: „Bolí vás to?“ – „Ne, je to dlouhé.“

To mi blesklo a pak ještě jeden moment, když jsem od nás z třetího patra našeho domu viděl pětadvadesátiletého stařečka, jak tam musí každé ráno křížovat tou chodbou o hůlce a zdravotní sestry ho prohánějí, protože jinak by prostě umřel, když se nebude pohybovat. A já jsem si říkal: ne, já jsem měl krásný život.

Nicméně dobře to dopadlo. Onkoložky volaly, zázrak se stal rářovi, není to rakovina, je to sarkoidóza a budeme to léčit. A teď to druhé sdělení, které bych chtěl s vámi sdílet. Dostal jsem poprvé v životě hormonální léčbu a byl jsem z toho úplně na dně. Proměnil jsem se. Říkal jsem všem: „To, co slyšíte, to nejsem já. Nesmíte mě vůbec pustit k řeči.“ Protože jsem z té léčby měl mánie, pořád jsem chtěl mluvit, boural jsem celý vesmír, kolegovi v ÚVN jsem představil kancelář. Za měsíc jsem přibral osm kilogramů. Vůbec jsem nespál a začal jsem si stěžovat a lamentovat. Pak se hormonální léčba postupně vysadila a začal jsem mít abstinenciální příznaky. Je to prý stejné, jako když se odvyká alkoholu, lékům. A bylo to hodně nepříjemné. Jistě to platí obecně. Na nemocničním lůžku, kdekoli potkáváme klienty, potkáváme originálního člověka, na nějž nemusí platit vzorce a teorie, které jsme se naučili. Každý se nějak chová, každý je na něco citlivý.

Co říct na závěr? Kmotříčka, nebo nepřítel? Záleží, myslím, na tom, v jaké fázi lidského života se s ní setkáváme. Našel jsem ještě v knihovně knížku od naší guru, zakladatelky paliativní péče, paní doktorky Svatošové, ta knížka se jmenuje Neboj se vrátit domů...

Kde jsme se tu my, kaplani, vzali? Proč to celé můžeme dělat? Nabízím citát z Bible kralické, Izaiáš 53, pátý verš: „On pak raněn jest pro přestoupení naše, pro nepravosti naše, kázeň pokoje našeho na něj vzložena a zsinalostí jeho lékařství nám způsobeno.“ Jsme zde, protože jsme byli způsobeni uzdravení tím jediným, který život dává a garantuje a jsme v jeho službách. Kéž nám to jde všem k duhu.

Text vychází z příspěvků jednotlivých přednášejících na konferenci Společně: Kaplanská služba v kategoriální pastoraci, která proběhla 14. října 2021 v Praze – Emauzích.

Pavel Ruml

Ti, kdo musí přijmout smysl svého umírání jako první, jsou kaplani, ale ještě dříve snad ti, kteří se se smrtí setkávají každý den, a to jsou tedy naši klienti.